

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”**

**Харків
«Право»
2010**

ББК 71(4УКР)
Н 15

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни “Історія української культури” / Уклад.: Л.В. Анучина, Н.П. Пасмор, Г.С. Савченко та ін. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2010. – 48 с.

У к л а д а ч і: Л.В. Анучина,
Н.П. Пасмор,
Г.С. Савченко,
О.В. Сердюк,
О.А. Стасевська,
О.В. Уманець

Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою академії (протокол № 4 від 25.06.2010 р.)

ББК 71(4УКР)

© Національна юридична академія України, 2010
© «Право», 2010

1. ВСТУП

Дисципліна “Історія української культури” є складовою гуманітарно-економічного циклу наук, які забезпечують формування світоглядних позицій майбутнього фахівця.

Мета курсу – надання знань із питань сутності, соціального призначення, особливостей формування й еволюції вітчизняної культури від прадавніх часів до сучасності.

Згідно з планом роботи передбачено такі форми навчання: лекції, семінарські заняття, самостійна та індивідуальна робота студента.

Форма підсумкового контролю – іспит.

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Історія української культури” студенти повинні:

володіти знаннями щодо

- сутності культури, її структури, закономірностей еволюції;
- сутності та характеру української культури;
- особливостей еволюції української культури на різних етапах її буття;

вміти

- визначити специфічні риси української культури;
- встановити характер зв'язку української культури на різних етапах її еволюції зі світовим культурним процесом;
- охарактеризувати особливості української культури на різних етапах її розвитку;
- орієнтуватися в національному культурному надбанні.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема	Усього годин	У тому числі		
		лекцій	семінарів	самостійна робота
1. Феномен української культури	16	4	6	6
1.1. Культура як суспільне явище	10	2	4	4
1.2. Особливості української культури	6	2	2	2
2. Прадавня культура на теренах України	6	2	2	2
3. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства	12	4	4	4
3.1. Характеристика середньовічного типу культури	6	2	2	2
3.2. Особливості культури Київської Русі та Галицько-Волинського князівства як середньовічного типу культури	6	2	2	2
4. Культура на теренах України в XIV – 1-ї пол. XVII ст.	14	6	4	4
4.1. Культура України та європейський культурний простір XIV – 1-ї пол. XVII ст.	5	2	2	1
4.2. Духовні процеси в Україні XIV – 1-ї пол. XVII ст.	5	2	2	1
4.3. Мистецтво як концентрат духовних пошуків XIV – 1-ї пол. XVII ст.	4	2		2

5. Українська культура 2-ї пол. XVII – XVIII ст.	16	6	4	6
5.1. Культурні парадигми в Західній Європі та Україні 2-ї пол. XVII – XVIII ст.	6	2	2	2
5.2. Духовне життя в Україні 2-ї пол. XVII – XVIII ст.	6	2	2	2
5.3. Мистецтво України 2-ї пол. XVII – XVIII ст.	4	2		2
6. XIX ст. в історії української культури	16	6	6	4
6.1. Україна в європейському культурному контексті XIX ст.	7	2	3	2
6.2. Освіта і наука – чинники духовного життя України XIX ст.	4	2	1	1
6.3. Мистецтво України як втілення духовних пошуків XIX ст.	5	2	2	1
7. Українська культура XX ст.	14	6	4	4
7.1. Характеристика світової та української культури XX ст.	8	4	2	2
7.2. Культурне життя УРСР	6	2	2	2
8. Українська культура часів незалежності	6	2	2	2
Індивідуальна робота	8			
Всього годин	108	36	32	40

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою Національної юридичної
академії України імені Ярослава Мудрого
(протокол № 10 від 16.04.2010 р.)

Т е м а 1. Феномен української культури (4 год)

1.1. Культура як суспільне явище (2 год)

Розмаїття варіантів осмислення сутності культури, множинність її визначень. Культура і природа, культура і цивілізація. Суб'єкт культури. Структура і функції культури.

Принципи типологізації культури. Національна культура в системі світової культури.

Значення навчальної дисципліни “Історія української культури” для фахової підготовки спеціаліста.

1.2. Особливості української культури (2 год)

Етимологія слів “Україна”, “українці”, “русини” тощо.

Специфічні умови становлення та еволюції української культури.

Менталітет українців: перевага емоційно-почуттєвого над раціональним, індивідуалізм, екзекутивність, інтровертність, антеїзм, толерантність, кордоцентризм, орієнтація на малий гурт.

Архетипи та мова як фундаментальні основи національної культури.

Національна ідея та її історико-культурні інтерпретації. Проблема національної еліти.

Особливості української культури: поліфонічність, двоїстість, пріоритет селянського начала, релігійність, гармонія етичного та естетичного начал.

Т е м а 2. Прадавня культура на теренах України (2 год)

Привласнюючий та виробляючий типи культури. Головні риси первісної культури: синкретизм, міфологічна свідомість, гомогенність, табуованість, самодетермінованість, колективізм. Первісні форми вірувань (анімізм, фетишизм, тотемізм, магія). Людина як органічна частка природи.

Первісна культура на території України. Трипільська культура. Міграційні процеси як чинник розмаїття культурних начал в давній культурі на території України.

Язичницький світогляд, міфологія та вірування давніх слов'ян як фундамент української культури.

Т е м а 3. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (4 год)

3.1. Характеристика середньовічного типу культури (2 год)

Особливості середньовічного типу культури: монотеїзм, теоцентризм, опозиція сакрального і земного, ієрархічність, канонічність, символічність, анонімність, усне і писемне начала, мовна різнобарвність. Людина як творіння Бога. Аскетизм.

Західноєвропейський та візантійський варіанти середньовічного типу культури: спільне та відмінне.

3.2. Особливості культури Київської Русі та Галицько-Волинського князівства як середньовічного типу культури (2 год)

Християнізація як визначальний чинник формування середньовічного типу культури в Київській Русі. Домінування емоційно-почуттєвого начала, відкритість, виняткова значущість сакрального в культурі Київської Русі. Зв'язки Київської Русі з візантійською та іншими культурами.

Запровадження писемності та освіти в Київській Русі. Мистецтво як концентроване відбиття духовних цінностей Київської Русі. Пам'ятки мистецтва Київської Русі.

Татаро-монгольська навала та її наслідки.

Духовні орієнтири Галицько-Волинського князівства. Взаємозв'язок із культурою Київської Русі – єдність державних, релігійних, світоглядних настанов. Значущість аристократичного начала, орієнтація на міський тип культури, на діалог із Західною Європою як особливі риси культури Галицько-Волинського князівства. Пам'ятки культури Галицько-Волинського князівства.

Т е м а 4. Культура на теренах України в XIV – 1-ї пол. XVII ст. (6 год)

4.1. Культура України та європейський культурний простір XIV – 1-ї пол. XVII ст. (2 год)

Культурна ситуація в Західній Європі. Людина – творець себе як особистості. Культурні зв'язки України з Західною Європою. Збереження середньовічних традицій Київської Русі та православних цінностей.

Національний варіант Ренесансу та Реформації в українській культурі.

4.2. Духовні процеси в Україні XIV – 1-ї пол. XVII ст. (2 год)

Духовна експансія Польсько-Литовської держави та Речі Посполитої. Втрата єдності духовних орієнтирів українською спільнотою.

Брестська унія та її культурні наслідки.

Прагнення духовної консолідації і процес формування української нації. Русійні сили (духовенство, козацтво, селянство, аристократія) та осередки (братства, монастирі та шкільництво) духовного єднання.

Острозьке, Львівське, Київське братства та їх роль у формуванні духовних настанов доби. Формування системи освіти в Україні на основі синтезування православних традицій та досягнень західноєвропейської освіти. Церковнослов'янська, народна, давньоукраїнська мови в Україні. Розвиток книгодрукування та бібліотечної справи.

Феномен українського козацтва. Фундаментальні духовні цінності козацької спільноти: православна віра, прагнення волі,

демократичність, побратимство. Козацтво на чолі визвольного руху. Запорізька Січ як втілення ідеалів козацтва.

4.3. Мистецтво як концентрат духовних пошуків XIV – 1-ї пол. XVII ст. (2 год)

Український “варіант” Ренесансу в мистецтві. Особливості художніх процесів. Розвиток літератури, архітектури, образотворчого та музичного мистецтва.

Кобзарство та розвиток народного епосу.

Т е м а 5. Українська культура 2-ї пол. XVII – XVIII ст. (6 год)

5.1. Культурні парадигми в Західній Європі та Україні в 2-ї пол. XVII – XVIII ст. (2 год)

Утвердження бароко як визначальної світоглядної позиції доби. Дуалізм людської особистості. Українське та західноєвропейське бароко – загальне та особливе.

Ідеї Просвітництва та їх відбиття в українській культурі. Людина як результат соціального виховання.

Діячі української культури в європейському та російському культурному просторі.

5.2. Духовне життя в Україні 2-ї пол. XVII – XVIII ст. (2 год)

Різновекторність духовних спрямувань української культури: західноєвропейські та російські орієнтації. Руйнація гетьманства і козацтва та її наслідки.

Формування багаторівневої системи освіти та її складові: церковні школи та традиція мандрівних дяків, колегіуми, вищі навчальні заклади. Зміст освіти та її осередки. Києво-Могилянська академія як провідний культурно-освітній заклад.

Філософська думка як відбиття світоглядних позицій доби. Синтезування засад української ментальності, барокових і просвітницьких настанов в українській філософській думці.

5.3. Мистецтво України 2-ї пол. XVII – XVIII ст. (2 год)

Ренесансні, барокові та класицистські тенденції в мистецтві. Феномен козацького бароко. Меценатство. Новий тип митця. Традиції та новації в мистецтві. Пам’ятки мистецтва.

Т е м а 6. XIX ст. в історії української культури (6 год)

6.1. Україна в європейському культурному контексті XIX ст. (2 год)

Особливості європейської культури XIX ст. Людина як творець суспільства. Розвиток української культури за умов підпорядкування українських земель Російській імперії та імперії Габсбургів. Посилення критичного осмислення проблем національної самоідентифікації, національної еліти, мови. Романтичні тенденції української культури.

Ідея національного самоствердження, звернення до національного культурного надбання та його актуалізація в історико-етнографічній діяльності Харківського та Київського університетів.

Ідеї лібералізму та слов'янської єдності в діяльності “Руської трійці” та Кирило-Мефодіївського товариства. Народництво та громади. Проблема вибору шляху нації в поглядах “москвофілів”, народовців та “Просвіти”. Революційні ідеї та політичні об'єднання.

6.2. Освіта і наука – чинники духовного життя України XIX ст. (2 год)

Філософія, історія, правознавство, філологія, природничі та технічні науки: відбиття в них змін ціннісних орієнтирів і соціально-економічних потреб суспільства.

Діяльність наукових товариств.

Створення державної системи освіти та її зміст. Харківський, Київський, Львівський та Одеський університети – центри розвитку основ національної самосвідомості, освіти та науки. Становлення та розвиток технічної освіти. Професіоналізація освіти.

6.3. Мистецтво України як втілення духовних пошуків XIX ст. (2 год)

Народне і професійне мистецтво. Формування професійної художньої освіти і критики. Меценатство. Нові форми об'єднань митців. Активна громадянська позиція українського митця.

Романтичні, класичні та реалістичні спрямування в українському професійному мистецтві. Утвердження національної лі-

тературної мови. Формування національних шкіл у різних видах мистецтва та їх здобутки.

Українські діячі культури за межами України.

Т е м а 7. Українська культура ХХ ст. (6 год)

7.1. Характеристика світової та української культури ХХ ст. (4 год)

Переосмислення ціннісних орієнтацій, плюралізм, динамізм, парадоксальність, утвердження технократичного мислення, відмова від традицій та експерименталізм, конформізм, пріоритет споживацтва, дегуманізація, відчуження людини від культури, глобалізація як тенденції розвитку культури ХХ ст. Модерністський і постмодерністський світогляд. Усвідомлення людини як деміурга. Міфологізація в культурі ХХ ст.

Активізація культурних процесів в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. та її наслідки. Західноєвропейські та російські орієнтації в українській культурі. Загострення протиріч культурного життя. Українська інтелігенція та її роль у культурному процесі.

Національна спрямованість культуротворчої діяльності Української Народної Республіки і шляхи її реалізації. Переосмислення значущості релігійних основ буття і ролі церкви в житті суспільства. Домінування наукових орієнтирів, створення академії наук.

Здобутки академічної науки та їх значення для зростання національної самосвідомості. Розширення сфер функціонування української мови і підвищення її суспільного значення.

Мистецькі пошуки і здобутки.

Революційний рух і його наслідки в культурі.

7.2. Культурне життя УРСР (2 год)

Панування марксистсько-ленінської ідеології та державно-партійне керування культурним процесом в УРСР. Культурна революція і формування пролетарської культури. Система освіти і її роль в утвердженні ідеологічних настанов.

Українізація та русифікація в культурній політиці. Ідеологічний диктат і доля української інтелігенції.

Політика формування культури соціалістичної за змістом, інтернаціональної за спрямованістю та національної за формою. Формування нової спільноти – радянського народу. Двоїстість моральних стандартів. Міфологізація в радянській культурі. Культура і контркультура.

Нові умови розвитку мистецтва. Нові форми організації мистецького життя. Проблема збереження національних художніх традицій. Модернізм і соціалістичний реалізм. Андеграунд у мистецтві.

Т е м а 8. Українська культура часів незалежності (2 год)

Особливості культурних процесів в Україні на межі ХХ – ХХІ ст.: переосмислення власної історії, спрямованість на національну самоідентифікацію і нові духовні ідеали, актуалізація національної духовної спадщини, диференціація релігійного світобачення, поширення масової культури. Тенденції міфологізації в сучасній культурі. Проблема єдності української культури. Визнання значущості національної мови на державному рівні.

Зміни в системах освіти, культурно-просвітницької роботи, масової інформації та комунікації. Суперечності вітчизняної науки: утворення державних і недержавних галузевих академій наук, недостатність фінансування, невизначеність наукових пріоритетів, кадрові проблеми тощо.

Плюралізм релігійного світобачення: причини і наслідки.

Суперечливість духовних орієнтацій сучасної української культури в контексті процесів глобалізації.

Характеристика зв'язків з українською діаспорою.

Споживацькі пріоритети в духовному житті.

Мистецьке втілення змін ціннісних орієнтирів. Особливості художнього життя: актуалізація національних художніх здобутків; образний, тематичний жанровий та стильовий плюралізм; оновлення кола засобів виразності; розмаїття мистецьких об'єднань; комерціалізація мистецтва; суперечливість співвідношення традиційного та новаторського, елітарного та масового

начал. Розмаїття світоглядних настанов і домінування суб'єктивного начала в мистецтві. Неоднозначність мистецького полілогу – втрата національної самобутності, експансія іноземних художніх ідеалів, загострення проблеми духовності.

Різноспрямованість пошуків українського мистецтва.

Постать сучасного митця.

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Се м і н а р 1. Культура як суспільне явище (4 год)

П л а н

1. Сутність і зміст культури.
  - 1.1. Визначення культури.
  - 1.2. Структура, суб'єкт і функції культури.
2. Закономірності розвитку культури, її типологізація.
3. Національна культура в системі світової культури.
  - 3.1. Менталітет – фундамент національної культури.
  - 3.2. Чинники формування національної культури.

Література

Див. список літератури в кінці посібника: [1, с. 6-9]; [4, с. 5-16]; [11, с. 5-21]; [17, с. 4-23].

Се м і н а р 2. Особливості української культури (2 год)

П л а н

1. Чинники становлення і розвитку української культури.
  - 1.1. Географічні та природно-кліматичні умови.
  - 1.2. Соціально-економічні чинники генези та розвитку української культури.
2. Менталітет українців.
3. Мова в системі української культури.
4. Визначальні риси української культури.

Література

[1, с. 260-243]; [4, с. 256-283]; [9, с. 58-235]; [11, с. 339-379]; [14, с. 5-22]; [15, с. 7-55]; [17, с. 243-255]; [22, с. 4-8].

Семінар 3. Культурогенез на теренах України (2 год)

П л а н

1. Фундаментальні ознаки первісної культури.
2. Здобутки Трипільської культури.
3. Міграційні процеси – джерело культуротворення на теренах України.
4. Духовний світ давніх слов'ян.

Література

[1, с. 260-273]; [4, с. 256-283]; [9, с. 58-235]; [14, с. 32-51]; [15, с. 7-21]; [17, с. 255-272]; [22, с. 9-31].

Семінар 4. Культура Середньовіччя (2 год)

П л а н

1. Теоцентрична парадигма культури середніх віків.
  - 1.1 Людина та картина світу середньовічної доби.
  - 1.2. Ціннісні орієнтації доби.
  - 1.3. Сакральне та світське в культурі.
2. Візантійське та західноєвропейське Середньовіччя: загальне та особливе.

Література

[1, с. 112-156]; [4, с. 91-148]; [11, с. 148-176]; [17, с. 60-99].

Семінар 5. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (2 год)

П л а н

1. Християнізація та її вплив на культурні орієнтири в Київській Русі.

2. Ознаки культури Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.

3. Здобутки мистецтва доби.

Література

[1, с. 273-284]; [4, с. 283-308]; [6, с. 448-467]; [9, с. 46-72, с. 141-165]; [11, с. 375-395]; [14, с. 52-91]; [15, с. 56-119]; [17, с. 272-292]; [22, с. 32-69].

Се м і н а р 6. Культура України та європейський культурний простір XIV – 1-ї пол. XVII ст. (2 год)

П л а н

1. Світоглядні настанови європейської культури XIV – 1-ї пол. XVII ст.

1. 1. Ренесансна парадигма світобачення.

1. 2. Реформація та Контрреформація в європейській культурі.

2. Культурні спрямування в Україні XIV – 1-ї пол. XVII ст. – синтез середньовічних традицій, ренесансних і реформаційних тенденцій.

3. Діяльність українських гуманістів.

Література

[1, с. 190-206, 285-299]; [4, с. 148-182, 182-211, 309-353]; [9, с. 216-228]; [11, с. 198-236, 416-441]; [15, с. 120-207]; [17, с. 99-118, 118-147, 292-311]; [22, с. 70-105].

Се м і н а р 7. Духовні процеси в Україні XIV – 1-ї пол. XVII ст. (2 год)

П л а н

1. Особливості духовного життя в Україні за часів підпорядкування Литві та Польщі.

2. Осередки духовного єднання в українських землях XIV – 1-ї пол. XVII ст.

2.1. Діяльність братств.

2.2. Роль церкви в консолідації української спільноти.

3. Феномен українського козацтва.

4. Здобутки літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, музики та театру.

Література

[1, с. 285-299]; [4, с. 309-353]; [9, с. 216-228]; [11, с. 416-441]; [14, с. 92-130]; [15, с. 120-207]; [17, с. 292-311]; [22, с. 70-105].

Семінар 8. Культурні парадигми в Західній Європі та Україні 2-ї пол. XVII – XVIII ст. (2 год)

П л а н

1. Бароковий світогляд у західноєвропейській культурі.

2. Просвітницькі ідеї в культурі Західної Європи XVIII ст.

3. Специфіка втілення барокових і просвітницьких спрямувань в українській культурі.

4. Діячі української культури в просторі європейської та російської культур.

Література

[1, с. 206-229, 300-316]; [4, с. 182-211, 354-391]; [11, с. 441-473]; [15, с. 208-289]; [17, с. 118-147, 331-333]; [22, с. 106-145].

Семінар 9. Духовне життя в Україні 2-ї пол. XVII – XVIII ст. (2 год)

П л а н

1. Особливості української культури 2-ї пол. XVII – XVIII ст.

2. Система освіти як фундамент національної культури доби.

3. Розмаїття художньо-стильових тенденцій у мистецтві.

Література

[1, с. 300-316]; [4, с. 354-391]; [11, с. 441-473]; [14, с. 131-170]; [15, с. 208-289]; [17, с. 331-333]; [22, с. 106-145].

Семінар 10. Проблеми культури ХІХ ст. (2 год)

П л а н

1. Соціокультурна ситуація ХІХ ст.
2. Людина і суспільство в культурі ХІХ ст.
3. Актуалізація проблеми національної ідентифікації.

Література

[1, с. 230-257]; [4, с. 211-238]; [11, с. 275-297]; [17, с. 147-160].

Семінар 11. Українська культура ХІХ ст. (2 год)

П л а н

1. Українська культура в умовах духовного підпорядкування Російській імперії та імперії Габсбургів.

2. Напрями духовних пошуків доби.

2.1. Ідеї лібералізму.

2.2. Ідеї слов'янської єдності.

2.3. Революційні ідеї.

2.4. Вибір шляхів буття нації.

3. Роль освіти і науки в духовному житті нації.

Література

[1, с. 317-335]; [4, с. 392-431]; [11, с. 483-516]; [14, с. 171-179]; [15, с. 290-535]; [17, с. 333-347]; [22, с. 146-185].

Се м і н а р 12. Художні пошуки в Україні XIX ст. (2 год)

П л а н

1. Фольклорне та професійне начала в мистецтві.
2. Розмаїття спрямувань у світовому та українському мистецтві – романтизм, класицизм, реалізм, імпресіонізм, модерністські пошуки.
3. Новації в художньому житті України.
4. Видатні митці доби.

Література

[1, с. 317-335]; [4, с. 392-431]; [11, с. 483-516]; [14, с. 179-221]; [15, с. 290-535]; [17, с. 333-347]; [22, с. 146-185].

Се м і н а р 13. Світова та українська культури початку XX ст. (2 год)

П л а н

1. Проблеми світової культури XX ст.
2. Модерністська та постмодерністська парадигма світобачення.
3. Активізація культурних процесів в Україні кінця XIX – початку XX ст.
4. Пошуки та здобутки вітчизняного мистецтва початку XX ст.

Література

[1, с. 230-287, 336-340]; [4, с. 238-256, 431-462]; [11, с. 297-319, 516-549]; [14, с. 222-295]; [17, с. 161-167, 223-229, 347-372]; [22, с. 186-242].

Се м і н а р 14. Культурне життя в УРСР (2 год)

П л а н

1. Особливості культурної політики в УРСР.
2. Доля української інтелігенції.
3. Здобутки мистецтва УРСР.

Література

[1, с. 336-340]; [4, с. 431-462]; [11, с. 516-549]; [14, с. 222-295]; [15, с. 514-714]; [17, с. 347-372]; [22, с. 186-242].

Се м і н а р 15. Українська культура часів незалежності (2 год)

П л а н

1. Зміни культурних орієнтирів у незалежній Україні.
2. Особливості мистецького світобачення та художнього життя в Україні на межі ХХ – початку ХХІ ст.
3. Характеристика розвитку літератури, образотворчого мистецтва, кінематографу, театру, музики.

Література

[2, с. 4-91]; [17, с. 347-372]; [22, с. 186-242].

5. ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Опис предмета курсу

Курс	Напрямок, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу (структура залікового- го кредиту)
Кількість кредитів ECTS: 3,0	6.0601 “Право” 7.06001 “Спеціаліст”	Обов’язкова: Модуль I
Модулів: 2		Лекції: 36
Змістових модулів: 3		Практичні заняття: 32
Загальна кількість годин: 108		Модуль II
Тижневих годин: 4		Самостійна робота: 32
		Модуль III
		Індивідуальна робота: 8
		Вид контролю: іспит

*Навчальна дисципліна “Історія української культури”
складається з трьох змістових модулів:*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Феномен української культури та її становлення

Тема 1. Феномен української культури.

- 1.1. Культура як суспільне явище.
- 1.2. Специфіка української культури.

Тема 2. Прадавня культура на теренах України.

Тема 3. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.

3.1. Характеристика середньовічного типу культури.

3.2. Особливості культури Київської Русі та Галицько-Волинського князівства як середньовічного типу культури.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Культура на теренах України в XIV – XVIII ст.

Тема 4. Культура на теренах України в XIV – 1-ї пол. XVII ст.

4.1. Культура України та європейський культурний простір XIV – 1-ї пол. XVII ст.

4.2. Духовні процеси в Україні XIV – 1-ї пол. XVII ст.

4.3. Мистецтво як концентрат духовних пошуків XIV – 1-ї пол. XVII ст.

Тема 5. Українська культура 2-ї пол. XVII – XVIII ст.

5.1. Культурні парадигми в Західній Європі і в Україні у 2-й пол. XVII – XVIII ст.

5.2. Духовне життя в Україні 2-ї пол. XVII – XVIII ст.

5.3. Мистецтво України 2-ї пол. XVII – XVIII ст.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Новий і Новітній час в історії української культури

Тема 6. XIX ст. в історії української культури.

6.1. Україна в європейському культурному контексті XIX ст.

6.2. Освіта і наука – чинники духовного життя України XIX ст.

6.3. Мистецтво України як втілення духовних пошуків XIX ст.

Тема 7. Українська культура XX ст.

7.1. Характеристика світової та української культури XX ст.

7.2. Культурне життя УРСР.

Тема 8. Українська культура часів незалежності

Організація поточного модульного контролю

Оцінювання знань студентів з історії української культури здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об'єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини навчальної програми дисципліни “Історія української культури”, рівень засвоєння якої з'ясовується під час ПМК.

Завдання ПМК – перевірка розуміння та опанування навчального матеріалу змістового модулю, здатності осмислити окремі теми чи розділи, умінь застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань.

Об'єктами ПМК знань студентів з історії української культури є: систематичність та активність роботи на лекціях, семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу, активність і рівень знань при обговоренні питань), виконання модульних контрольних завдань, інші форми робіт.

Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожного модулю.

Критеріями оцінювання ПМК виступають:

а) активність і рівень знань при обговоренні питань семінарських занять, відвідування відповідних форм навчального процесу, самостійне доопрацювання окремих тем чи питань – до 4 балів;

б) оцінка за модульну контрольну роботу – до 8 балів. Перелік питань, порядок і час складання модульних контрольних робіт, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року.

Підсумковий бал за результатами ПМК визначається під час останнього семінарського заняття. Загальна кількість балів за ПМК максимально складає 36 балів. Кожен модуль оцінюється у 12 балів. Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності.

6. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до вимог “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” індивідуальна робота студентів з дисципліни “Історія української культури” виконується в таких формах: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи) з історії української культури, студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів і обговорення їх у групі, анотація прочитаної додаткової літератури, бібліографічний опис літератури, рецензії мистецьких заходів.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється самостійно, за власними інтересами та за узгодженням з викладачем теми, плану та загальної спрямованості висвітлення матеріалу. Максимальна оцінка за індивідуальну роботу – 14 балів.

7. ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Визначення загальної успішності студента з даного предмета складається з результатів ПМК (максимально 36 балів), результатів виконання індивідуальної роботи (максимально 14 балів) і підсумкового контролю знань (ПКЗ) – іспит (максимально 50 балів).

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право з дозволу декана (викладача) скласти їх до останнього семінарського заняття. Час і порядок складання визначає викладач.

Підсумковий контроль знань студентів (ПКЗ) з історії української культури проводиться у формі іспиту з ключових питань.

Конкретний перелік питань, що охоплюють увесь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання знань, порядок і час складання модульних контрольних робіт визначаються кафедрою і доводяться до студентів на початку навчального року.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться сумарні результати в балах ПМК, індивідуальної роботи та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється у залікову книжку відповідно до такої шкали.

Оцінка за шкалою ECTS	ВИЗНАЧЕННЯ	Оцінка за національною системою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в НЮАУ
A	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
C	ДОБРЕ – в цілому правильна робота, лише з певною кількістю незначних помилок		75-79

Закінчення

D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70-74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-69
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-34

8. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”

1. Поняття “культура” та її структура.
2. Функції культури.
3. Сутність та структура духовної культури.
4. Традиції та новації як чинники розвитку культури.
5. Принципи типологізації культури.
6. Національна культура в системі світової культури.
7. Головні чинники становлення української культури.
8. Особливості еволюції української культури.
9. Основні риси української культури.
10. Українська національна ідея.
11. Характеристика українського менталітету.
12. Архетипи українського культури.
13. Ознаки первісної культури.
14. Особливості первісної культури на території України.
15. Полілог культур у давні часи на території України.
16. Трипільська культура.
17. Культура прадавніх слов’ян.
18. Особливості середньовічного типу культури.
19. Характеристика культури Київської Русі як середньовічного типу культури.
20. Християнство як основа середньовічного світогляду в Київській Русі.
21. Духовні осередки Київської Русі.
22. Втілення духовних цінностей у мистецтві Київської Русі.
23. Особливості культурних процесів у Галицько-Волинському князівстві.
24. Пам’ятки мистецтва Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.
25. Характеристика культури доби Відродження.
26. Італійське та Північне Відродження.
27. Українська культура та європейські культурні процеси XIV – XVII ст.

28. Ідеал людини доби Відродження.
29. Характеристика української культури XIV – 1-ї пол. XVII ст.
30. Культурні відносини з Литвою і Польщею XIV – 1-ї пол. XVII ст.
31. Роль духовенства, міщанства, козацтва, селянства та аристократії у збереженні національної культури в Україні XIV – 1-ї пол. XVII ст.
32. Феномен козацтва.
33. Роль братств в еволюції української культури XIV – 1-ї пол. XVII ст.
34. Освіта, наука, книгодрукування в Україні XIV – 1-ї пол. XVII ст.
35. Особливості української художньої культури XIV – 1-ї пол. XVII ст.
36. Здобутки українського мистецтва XIV – 1-ї пол. XVII ст.
37. Діячі української культури XIV – 1-ї пол. XVII ст. та їх роль в європейському та українському культурних просторах.
38. Характеристика української культури 2-ї пол. XVII – XVIII ст.
39. Західноєвропейське та українське бароко.
40. Феномен козацького бароко.
41. Здобутки мистецтва українського бароко.
42. Характеристика доби Просвітництва.
43. Тенденції розвитку духовної культури 2-ї пол. XVII – XVIII ст. в Україні.
44. Розвиток освіти, науки, філософської думки в Україні 2-ї пол. XVII – XVIII ст.
45. Києво-Могилянська академія як культурно-освітній осередок.
46. Мистецтво України 2-ї пол. XVII – XVIII ст. як відбиття загальноєвропейських тенденцій (Ренесанс, бароко, класицизм).
47. Здобутки українського мистецтва XVII – XVIII ст.
48. Діячі української культури 2-ї пол. XVII – XVIII ст. та їх роль в європейському та російському культурних просторах.
49. XIX ст. в історії світової культури.

50. Характеристика розвитку української культури XIX ст.
51. Духовні пошуки в Україні XIX ст.
52. Проблема шляхів розвитку нації і національної культури в XIX ст.
53. Діяльність української інтелігенції XIX ст.
54. Роль суспільних об'єднань у розвитку української культури XIX ст.
55. Розвиток науки й освіти в Україні XIX ст.
56. Харківський, Київський і Львівський університети як осередки духовної культури XIX ст.
57. Соціальне призначення мистецтва в Україні XIX ст.
58. Митці України XIX ст.
59. Здобутки українського мистецтва XIX ст.
60. Характер духовних пошуків в Україні на межі XIX – XX ст.
61. Головні риси світової культури XX ст.
62. Реалізм, модернізм, постмодернізм – головні світоглядні основи культури XX ст.
63. Культура УРСР.
64. Здобутки та втрати української культури за радянських часів.
65. Діячі української культури XX ст. в українському та світовому культурних контекстах.
66. Здобутки українського радянського мистецтва.
67. Митці України XX ст.
68. Тенденції розвитку української культури часів незалежності.
69. Розвиток української художньої культури часів незалежності.
70. Діячі культури незалежної України.
71. Митці незалежної України.
72. Здобутки мистецтва незалежної України.
73. Полілог культур як чинник розвитку української культури на межі XX – XXI ст.
74. Глобалізація та українська культура.
75. Національне та інтернаціональне в сучасній культурі України.

9. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура : навч. посіб. / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – Л. : Світ, 2004. – 344 с.
2. Бокань В.А. Історія культури України : навч. посіб. / В.А. Бокань, Л.П. Польовий. – 3-е вид., стер. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
3. Етнічна та етнокультурна історія України : у 3 т. / В.Д. Баран [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2005. – Т. 1, Кн. 2. – 511 с.
4. Історія української культури / За заг. ред. І.П. Крип'якевича. – 4-е вид. – К. : Либідь, 2002. – 656 с.
5. Історія української культури : у 5 т. / Голов. ред. В.А. Смолій. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 3. : Українська культура другої половини XVII-XVIII століть. – 1247 с.
6. Історія світової та української культури : підруч. для вищих навч. закладів / В.А. Греченко [та ін.]. – К. : Літера ЛТД, 2002. – 464 с.
7. Крвавич Д.П. Українське мистецтво: навч. посіб. у 3 ч. / Д.П. Крвавич, В.А. Овсійчук, С.О. Черепанова. – Л. : Світ. 2003. – Ч. 1. – 256 с.
2004. – Ч. 2. – 268 с.
8. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В.І. Наулко [та ін.]. – 2-е вид., допов. та перероб. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
9. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість : підруч. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
10. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. / За ред. А.В. Яртися, В.А. Мельника. – Л. : Світ, 2005. – 568 с.
11. Макарчук С.А. Етнічна історія України : навч. посіб. / С.А. Макарчук. – К. : Знання, 2008. – 471 с.
12. Мистецтво сучасної України (до 205-річчя Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого) : навч. посіб. / За ред. Л.В. Анучиної, О.В. Уманець. – Х. : Нове слово, 2009. – 92 с.
13. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та вірування / Г. Булашев, пер. Ю.Г. Буряка. – К.: Довіра, 2003. – 383 с.

14. Основи художньої культури : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / За ред. В.О. Лозового, Л. В. Анучиної. – Ч. 2. : Теорія та історія української художньої культури. – Х. : Основа, 1999. – 444 с.

15. Попович М.В. Нарис історії культури України / М.В. Попович. – 2-е вид., виправ. – К. : АртЕк, 2001. – 728 с.

16. Українська культура в європейському контексті / За ред. Ю.П. Богуцького. – К. : Знання, 2007. – 679 с.

17. Українська та зарубіжна культура : підруч. / За ред. В.О. Лозового. – 2-ге вид. – Х. : Одиссей, 2008. – 376 с.

18. Українське народознавство : навч. посіб. / За ред. С.П. Павлюка. – 3-є вид., виправ. – К. : Знання, 2006. – 568 с.

19. Уманець О.В. Музична культура України другої половини ХХ століття : навч. посіб. / О.В. Уманець. – Х. : Регіон-інформ, 2003. – 187 с.

20. Філоненко С.О. Усна народна творчість : навч. посіб. / С.О. Філоненко. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 416 с.

21. Чижевський Д.І. Історія української літератури / Д.І. Чижевський. – К. : Академія, 2008. – 568 с.

22. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посіб. / В.М. Шейко, Л.Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

23. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посіб. / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2009. – 413 с.

Електронні видання

1. Основи художньої культури. Ч. 2: Теорія та історія української художньої культури [Електронний ресурс] / За ред. В.О. Лозового, Л.В. Анучиної. – Х.: Основа, 1999. – 444 с. // Гуманітарні науки : зб. на допомогу учб. та наук. роботі студ. [Електронний ресурс]. – [Б. м.], 2006. – № 1. – 1 CD-ROM.

2. Українська та зарубіжна культура. Електронний комплекс навчальної дисципліни [Електронний ресурс]: навч. посіб. / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2007. – 4 електрон. опт. диска (CD-ROM).

3. Шейко В.М. Історія української культури [Електронний ресурс]: навч. посіб. / В.М. Шейко, Л.Г. Тишевська. – К.: Кондор, 2006. – 1 електрон. оптич. диск (CD-ROM).

10. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Абстракціонізм (лат. *abstractio* – абстрактне) – напрям у мистецтві ХХ ст., представники якого відмовилися від зображення реальної дійсності. У творах А. умовний, внутрішній світ митця відтворений за допомогою сполучення геометричних форм, плям і ліній тощо.

Авангардизм (франц. *avant-gardisme* – передовий загін) – назва художніх течій у мистецтві ХХ ст., що прагнуть докорінного оновлення змісту й форми вираження мистецтва. А. є виразом художньої системи модернізму і об'єднує такі течії, як футуризм, дадаїзм та ін.

Автохтонний (грец. *autochthonous*, від *autos* – сам, *chthon* – земля) – місцевий, аборигенний, корінний, належний до певної території.

Агіографія (грец. *hagios* – святий і *grapho* – пишу, опишую) – вид церковної літератури, описи життя святих.

Агональність (грец. *agon* – боротьба, змагання) – змагальність, одна з рис доби Античності.

Акварель (франц. *aquarelle*, лат. *aqua* – вода) – 1) фарби (зазвичай із клеєм), що розчиняють у воді; 2) техніка живопису, яка вирізняється особливо прозорою фактурою та чистотою кольорів.

Амбівалентність – двоїстість, одночасний прояв суперечливих якостей.

Амфітеатр (грец. *amphi* – з обох боків, навкруги, *theatron* – місце видовищ) – 1) у театрі Давньої Греції місця для глядачів, які розміщені півколом на схилах пагорбів; 2) у Давньому Римі відкрита споруда для масових видовищ із місцями для глядачів, розміщеними уступами навколо овальної арени; 3) у сучасних театральних, концертних залах, цирках місця для глядачів, які розміщені за партером.

Анімізм (лат. *anima; animus* – душа, дух) – вірування в існування душ і духів, в одухотвореність усього в навколишньому світі.

Антеїзм (від імені давньогрецького героя Антея, який черпав силу від Землі), або селянськість – риса українського менталітету, відчуття особливо міцної спорідненості з рідною землею.

Антропоцентризм – світоглядна настанова, згідно з якою людина є центром світу і культури.

Апокриф (від. грец. – прихований, потаємний) – літературні твори, не визнані церквою як канонічні.

Артефакт (лат. *artefactum* – штучно зроблений) – предмети та явища, створені людиною (які, на відміну від природи, мають штучне походження).

Архетип (грец. *arche* – початок, *typos* – образ) – 1) першообраз, прообраз, ідея; 2) за теорією К.Г. Юнга – несвідомі психічні структури-образи, які лежать в основі певного типу культури та зумовлюють ставлення людини до дійсності.

Архітектура (лат. *architectura*, грец. – *architekton* – будівник) – 1) вид мистецтва, метою якого є створення споруд, що відповідають утилітарним і духовним потребам людей; 2) діяльність щодо проектування й керівництва процесами будівництва споруд, яка поєднує в собі художні, технічні, наукові начала; 3) сукупність характерних ознак споруд певного періоду загальної історії.

Багатоголосся – вид музики, що передбачає одночасне звучання декількох голосів.

Базиліка (грец. *basilike* – царський дім) – прямокутна у плані споруда, розділена всередині рядами колон або стовпів на повздовжні частини (нави), середні з яких мають більшу висоту, ніж інші.

Балет (франц. *ballet* – танець) – 1) вид мистецтва, який поєднує хореографію, музику і драматургічний задум, представлений у танцювально-музичних образах; 2) музично-драматичний твір, який виконується засобами танцю й пантоміми.

Барельєф (франц. *bas-relief* – низький рельєф) – скульптурне зображення або орнамент, що виступає над площиною фону менш, ніж на половину об'єму предмета, що зображується.

Бароко (португ. *perrola barroca* – перлина неправильної форми; італ. *barocco* – вибагливий, химерний) – художній напрям у мистецтві кінця XVI – першої половини XVIII ст. Б. властиві контрастність, напруженість, динамічність образів, прагнення до величчя й розкішності, до поєднання реальності та ілюзій, до синтезу видів мистецтв.

Билина – 1) жанр руського фольклору; 2) героїко-патріотична пісня–казання про богатирів та історичні події Київської Русі.

Братства – національно-релігійні й просвітницькі суспільні організації XV – XVII ст. при православних церквах України, які боролися проти національного гноблення, насильницького окатоличення православного населення. Відкривали школи й друкарні.

Вертеп (у перекладі з давньослов'янського – печера, місце для укриття; місце, де народився Христос) – 1) народний український, переважно ляльковий, театр, поширений у XVII – XIX ст., в якому ставилися вистави на біблійні та побутові сюжетні сюжети; 2) невелика скриня у вигляді двоповерхового будиночка з ляльками-маріонетками; 3) народне українське дійство, яке розігрувалося акторами за біблійними й побутовими сюжетами.

Види мистецтва – історично усталені форми художньо-творчої діяльності, які різняться засобами матеріального втілення художнього образу (література, музика, кіно, театр, живопис, скульптура, архітектура тощо).

Вітраж (франц. *vitrage*, лат. *vitrum* – скло) – 1) вид образотворчого мистецтва; 2) орнаментальна або сюжетна композиція, створена із прозорого кольорового скла, частинки якого скріплюються металевим переплетінням.

Гіперреалізм (англ. *hyperrealism* – надреалізм, фотореалізм) – художній напрям, що виник наприкінці 60-х рр. XX ст.; ґрунтується на абсолютно точному, документальному відтворенні дійсності.

Гліптика (грец. *gliptike*, від *glypho* – вирізую) – мистецтво різьблення на коштовних або напівкоштовних каменях.

Горельєф (франц. *haut-relief* – високий рельєф) – скульптурне зображення, що виступає над площиною фону більш, ніж на половину об'єму предмета, що зображується.

Готичний стиль, готика (італ. *gotico* – готський, від назви германського племені готів) – 1) останній період західноєвропейського середньовіччя; 2) художній стиль кінця XII – XIV ст. у Європі, який вирізняється домінуванням вертикальних ліній.

Гравюра (франц. – *gravure, graver* – вирізати, висікати) – 1) вид графіки, в якому різними засобами гравірування на поверхні спеціальної пластини створюється друкований відбиток рельєфного зображення; 2) пластина, на якій вигрануване зображення.

Графіка (грец. *graphike, grapho* – пишу, креслю, малюю) – вид образотворчого мистецтва, заснований на мистецтві малюнку та друкованих художніх зображень, в яких домінують чорний і білий кольори.

Громади – ліберально-буржуазні об'єднання української інтелігенції у ХІХ ст., які існували у С.-Петербурзі, Києві, Полтаві, Харкові, Чернігові, Одесі. Громадівці вели культурно-просвітницьку, освітню роботу, метою якої були консолідація національно свідомих сил, запровадження україномовної освіти, збереження традиційних цінностей української культури.

Гуманізм – 1) визнання і захист гідності людини, її прав на всебічний розвиток і задоволення потреб, захист людяності в суспільних відносинах; 2) система поглядів доби Ренесансу, основною ідеєю якої є вивчення, дослідження того, що утворює сутність людського духу (*studia humanitatis*), всупереч вивченню “божественного” (*studia divina*), утвердження людини як центру світу і культури.

Давньоукраїнська (давньоруська) мова – поєднання церковнослов'янської і народної мови книжного й розмовного вжитку, яка існувала до середини ХVІІІ ст.

Деїсус (грец. *deesis* – моління) – вівтарна композиція, яка містить зображення Христа (посередині) і звернених до нього в молитовних позах Богоматері, Іоанна Хрестителя та інших осіб сакральної історії.

Декоративно-прикладне мистецтво – вид мистецтва, пов'язаний із художнім оформленням навколишнього середовища, зокрема побуту, і задоволенням естетичних і практичних потреб людини.

Диглосія – двомовність. За часів Київської Русі – функціонування книжних (церковнослов'янської, давньоукраїнської) і розмовних мов, які мали різні сфери вжитку.

Документальний кінематограф – 1) різновид кіномистецтва; 2) кінофільм, створений на основі фіксації подій реально життя.

Дольмени (франц. *dolmen*, бретонське *tol* – стіл і *men* – камінь) – один із видів мегалітичної архітектури. Д. – величезні кам'яні брили й плити, поставлені вертикально й перекриті зверху однією або кількома плитами.

Драма (грец. *drama* – дія) – 1) один із основних родів художньої літератури (поряд із лірикою й епосом); 2) твір у діалогічній формі для виконання на сцені, відзначений психологічною глибиною конфліктів.

Драматичний театр – різновид театру, де вистави створюються на основі драматургічних творів.

Дума – епічно-ліричний жанр української словесно-музичної народної творчості XV – XVII ст. Головними ознаками Д. є: історичний зміст, вільна ритміка, імпровізаційність, оповідність.

Духовна культура – структурний компонент культури, сфера духовної діяльності людства і результати цієї діяльності. Духовна культура є багатшаровим утворенням. Вона пов'язана з такими формами суспільної свідомості, як міф, мораль, право, релігія, політика, мистецтво, філософія, наука, а також із соціальними інститутами, які забезпечують її розвиток.

Експресіонізм (франц. *expression* – вираження, виразність) – художній напрям у західноєвропейському мистецтві 10-20-х рр. XX ст., який спрямований на граничне вираження гранично негативних емоцій, відтворення відчуження людини від соціуму та на відтворення дійсності через неспокійний рух, зіткнення сил, що ворожі людині.

Емаль (франц. *email*) – одна з технік декоративно-прикладного мистецтва, в якій міцне склоподібне покриття наноситься на металевий предмет і закріплюють випалюванням.

Епос (грец. *epos* – слово) – 1) рід художньої літератури; 2) давня історико-героїчна пісня.

Естамп (франц. *estampe*) – 1) вид графіки; 2) техніка створення графічного зображення; 3) відбиток художнього зображення з друкарської форми, нанесеної на камінь, метал, деревину, лінолеум за допомогою різних матеріалів і різних технік.

Есхатологія (грец. *eschatos* – останній і ...логія) – філософсько-релігійне вчення про кінець світу.

Етногенез – історичний процес походження етносів від їх зародження до формування цілісної етносоціальної спільноти та їх специфічних етнокультурних систем.

Етнос – (гр. *ethnos* – народ, плем'я) – спільнота, об'єднана тривалим спільним проживанням на певній території, спільною мовою, культурою, самосвідомістю, менталітетом.

Жанр (франц. *genre* – рід, вид) – тип художнього твору в поєднанні специфічних ознак його форми і змісту.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, специфіка якого полягає у відтворенні дійсності за допомогою фарб, які наносять на будь-яку поверхню.

Зикурат – давня культова споруда у вигляді вежі, яка складається з поставлених один на одного паралелепіпедів або зрізаних пірамід (від 3 до 7), що не мають інтер'єру (виняток – верхній об'єм, у якому містилося святилище).

Іконопис – християнський культовий станковий живопис.

Іконостас (середньогрец. *iekōn* – зображення, образ + грец. *stasis* – місце стояння) – 1) змістовно визначене розташування ікон на певній площині; 2) перегородка з іконами і різьбленими дверима у православному храмі, яка відокремлює вівтарну частину від його основної частини.

Імпресіонізм (франц. *impressionnisme, impression* – враження) – напрям у мистецтві останньої третини ХІХ – початку ХХ ст., який характеризується прагненням утілити короточасні враження від дійсності.

Індивідуалізм – 1) у культурі доби Відродження – визнання унікальності, неповторності людської особистості; 2) одна з характерних особливостей українського менталітету.

Інструментальна музика – музика, що виконується на музичних інструментах, на противагу вокальній (співу).

Калокагатія (грец. *kalos* – прекрасний, *agathos* – добрий) – 1) ідеал єдності добра і краси в античній культурі; 2) гармонійне сполучення зовнішніх (фізичних) і внутрішніх (духовних) позитивних якостей людини.

Канон (грец. *kanon* – норма, правило) – 1) встановлені та загальноприйняті положення, норми; 2) церковний К. – встановлені християнською церквою правила у сфері віровчення, культу, організації церкви; 4) К. у мистецтві – сукупність художніх при-

йомів або правил, що вважаються обов'язковими у той чи інший період, а також твори, які вважаються взірцем.

Кант (лат. *cantus* – спів, пісня) – рід побутової багатоголосної пісні (спочатку на релігійні тексти), розповсюджені у Польщі, Білорусії, в Україні і Росії в XVII – XVIII ст.

Катарсис (грец. *katharsis* – очищення) – очищення душі через переживання сильних емоцій, зокрема співчуття, у процесі сприйняття художнього твору.

Кераміка (грец. *keramikos* – череп'яний, гончарний) – 1) гончарне мистецтво; 2) вироби з природної глини.

Кіномистецтво – синтетичний вид мистецтва, який об'єднує літературу, театр, образотворче мистецтво, музику тощо та фіксує реальну або художньо перетворену дійсність за допомогою кінозйомки.

Класицизм (лат. *classicus* – першокласний, взірцевий) – художній напрям у мистецтві XVII – початку XIX ст. в Європі. Головні ознаки К.: суворі стилістичні нормативи, ієрархія вищих і нижчих жанрів, звернення до античних зразків, підвищена увага до громадянських проблем, відтворення життя в ідеальних образах.

Кобзар – 1) український народний музикант і співець, виконавець народних пісень і дум, який супроводжує спів грою на кобзі (бандурі); 2) назва збірки поетичних творів Т.Г. Шевченка.

Колегіум – вищий навчальний заклад в Україні XVII – XVIII ст. (трьохмовний: слов'яно-греко-латинський).

Колізей (лат. *colosseum* – величезний, колосальний) – амфітеатр Флавіїв у Римі – пам'ятка давньоримської архітектури (75-80 рр. н.е.), використовувався для гладіаторських боїв та інших видовищ.

Колт – давньоруська жіноча, найчастіше парна, прикраса XI – XIII ст. у вигляді порожнистої підвіски.

Комедія (грец. *komodia*) – 1) жанр драми, в якому за допомогою різних форм комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм та ін.) викриваються негативні сторони дійсності.

Концептуальне мистецтво (англ. *concept* – поняття, ідея, загальне уявлення) – явище мистецтва XX ст., яке синтезує науку, філософію та власне мистецтво. У К. м. створення худож-

ніх творів замінюється відтворенням художніх ідей (концептів) за допомогою написів, графіків, діаграм, схем тощо.

Космогонія (грец. *kosmogonia* – походження світу) – система уявлень про походження космосу, космічних тіл, втілена у міфах, сказаннях, легендах давнього світу.

Кромлех (бретонський *crom* – коло і *lech* – камінь) – один із видів мегалітичної архітектури, величезні кам'яні плити і стовпи у вигляді круглого муру.

Кругла скульптура – скульптурне зображення, розраховане на огляд з багатьох точок.

Ксилографія (грец. *xylon* – зрубане дерево) – гравюра на деревині.

Кубізм (франц. *coube* – куб) – течія у мистецтві початку ХХ ст., спрямована на відтворення дійсності за допомогою геометричних форм.

Культура (лат. *cultura* – вирощування, обробка, виховання, освіта, розвиток) – людська діяльність щодо освоєння світу, у процесі якої створюються, зберігаються, розподіляються, поширюються, обмінюються й споживаються матеріальні та духовні цінності й сукупність цих цінностей.

Левкас (грец. *leukos* – білий) – крейдяний ґрунт живопису, зокрема в іконописі.

Ліногравюра – 1) вид друкованої графіки, відбиток на папері зображення, яке попередньо вирізьблене на лінолеумі; 2) гравюра на лінолеумі.

Літографія – гравюра на камені (вапняку).

Літопис – жанр епічної літератури.

Літургія – основне богослужіння у православних храмах.

Літургійна драма (лат. *litera* – літера) – вид середньовічного, переважно західноєвропейського, релігійного дійства, яке ґрунтується на інсценуванні окремих епізодів Євангелія.

Магія (лат. *magia*, грец. *mageia* – чаклунство, чарування) – релігійне вірування, сукупність дій, оснований на переконанні щодо можливості впливу на дійсність шляхом відтворення бажаних ситуацій та результатів.

Матеріальна культура – структурний компонент культури, матеріальна діяльність і її результати, спрямовані на задоволення матеріальних потреб людини та людства.

Мегалітичні споруди (грец. *megas* – величезний і *lithos* – камінь) – споруди 3-2-го тис. до н.е. з величезних необроблених або напівоброблених кам'яних брил.

Менгіри (бретонський – *menhir*, *men* – камінь і *hir* – довгий) – різновид мегалітичної архітектури, вертикальні, схожі на стовпи кам'яні блоки, іноді створюють довгі алеї або розміщуються у формі кола.

Менталітет, ментальність (лат. *mens* – розум, мислення, напрям думок, склад душі) – доведений до підсвідомого автоматизму тип мислення та поведінки, який виявляється в системі цінностей, що регулюють буття спільноти, окремої людини.

Меса (франц. *messe*, пізньолат. *missa*) – 1) католицьке богослужіння; 2) багатоголосний циклічний хоровий музичний твір.

Мистецтво – одна з форм суспільної свідомості, спосіб практично-духовного освоєння світу через художній образ. М. – система конкретних видів (музика, література, живопис, скульптура та ін.), які засновані на специфічних засобах відображення дійсності.

Мімесис (грец. *mimesis* – імітація) – принцип художньої діяльності, заснований на наслідуванні природі.

Мініатюра (лат. *minium* – кіновар: червона фарба для розцвічування заголовних літер, франц. *miniature*, італ. *miniatura*) – 1) у літературі, театрі, музиці, цирку, на естраді – жанр малих форм, невеликий за розміром твір; 2) у живописі – твір малих розмірів, який відрізняється особливо тонкою манерою накладання фарб; 3) живописні зображення у вигляді заставок, сторінкових ілюстрацій, орнаментально прикрашених буквиць, що прикрашали й ілюстрували середньовічні рукописи.

Містерія (грец. *mysterion* – таємниця, таїнство) – 1) вид середньовічної західноєвропейської релігійної вистави: вільні, переважно віршовані інсценування біблійних епізодів, у яких релігійні сцени чергувалися із вставними комедійно-побутовими сценами й розігрувалися на площах під час релігійних свят; 2) у культурі давніх цивілізацій – таємничі релігійні обряди, до участі в яких допускалися лише посвячені.

Міф (грец. *mythos* – сказання, легенда) – форма суспільної свідомості, синкретичне чуттєво-образне розуміння світу.

Міфологія (грец. *mythos* – легенда, сказання і *logos* – слово, мова) – 1) сукупність міфів (оповідань, розповідей) про богів, героїв, демонів, духів та ін., що відтворювала уявлення людей про світ, природу і людство.

Модерн (франц. *modern* – сучасний) – напрям у мистецтві кінця XIX – поч. XX ст., для якого характерне прагнення до зовнішньої декоративності, вишуканості, орнаменталізму, м'якості та плавності форм, казкових, фантазійних образів.

Модернізм (франц. *moderne* – новітній, сучасний) – 1) загальне визначення напрямів мистецтва кінця XIX – XX ст. (кубізм, сюрреалізм, експресіонізм, абстракціонізм, дадаїзм, футуризм тощо). Основа М. – антитрадиціоналізм, антинормативізм, радикалізм, винятковий суб'єктивізм митця.

Мозаїка (франц. *mosaique*) – 1) вид образотворчого мистецтва, заснований на створенні зображень, виконаних з кольорових камінців, смальти, керамічних плиток та ін.

Монументальна скульптура (лат. *monumentum* – пам'ятник) – вид скульптури, призначений для певного архітектурного середовища. М.с. існує у вигляді монумента або пам'ятника, меморіальних споруд, декоративної скульптури, що прикрашає мости, будинки, сади, парки тощо.

Монументальний живопис – вид живопису, пов'язаний з конкретним архітектурним середовищем. Існує у вигляді мозаїки, фрески, вітражу тощо.

Музика (грец. *musike*, буквально – мистецтво муз) – вид мистецтва, який відтворює дійсність у звукових художніх образах.

Нава (неф) (франц. *nef*, лат. *navis* – корабель) – відокремлене рядом колон чи стовпів витягнуте в довжину приміщення храму (або частина його), як правило, прямокутне у плані.

Натуралізм (лат. *nature* – природа) – напрям у мистецтві останньої третини XIX ст., спрямований на документально точне безстороннє відтворення дійсності.

Нація – (лат. *natio* – народ, плем'я) – 1) політична спільнота громадян певної держави (політична нація); 2) етнічна спільнота (етнос) зі спільною територією проживання, культурою,

мовою, менталітетом, а також самосвідомістю, яка характеризується відчуттям національної ідентичності, усвідомленням національної єдності і відмінності порівняно з іншими народами.

Образотворче мистецтво – сукупність видів мистецтва, що відтворюють дійсність у наочних образах, які сприймаються зорово. До О.м. належать: живопис, скульптура, графіка тощо.

Ода (грец. *ode* – пісня) – 1) жанр ліричної поезії й музики; 2) урочистий, патетичний, хвалебний твір.

Опера (італ. *opera*, буквально – твір) – 1) жанр музично-драматичного мистецтва, заснований на синтезі музики, слова, сценічної дії й образотворчого мистецтва.

Оперета (італ. *operetta*, франц. *opérette*, буквально – маленька опера) – 1) жанр музично-драматичного мистецтва, переважно комедійного характеру, в якому вокальні, інструментальні, танцювальні номери чергуються з розмовними.

Пантеїзм (грец. *pan* – все, *theos* – бог) – філософське вчення, яке зближує поняття “бог” і “природа”, ототожнює їх і розглядає природу як втілення божества.

Пантеон (лат. *pantheon*, грец. *pantheon* – місце, присвячене всім богам) – 1) у давніх греків і римлян храм, присвячений всім богам; 2) сукупність всіх богів того чи іншого культу; 3) усипальниця видатних людей.

Парсуна (викривлення слова “персона”) – твори українського, російського й білоруського портретного живопису кінця XVI – XVII ст., які зберігають прийоми іконопису.

Партесний спів (пізньолат. *partes* – голоси, у переносному значенні – хорова партія) – стиль української й російської багатоголосної хорової музики XVII – XVIII ст.

Патерик (грец. *paterikon*, *pater* – батько) – збірка життій християнських монахів, святих отців церкви, зібрання їх повчальних висловів.

Периптер (грец. *peripteron*, *pert* – навкруги, навколо, біля, *pteron* – крило, бічна колонада) – основний тип давньогрецького храму, в якому прямокутна будівля з чотирьох боків оточена колонадою.

Поезія (грец. *poiesis* – творчість) – 1) вид літератури, побудований на віршованій, ритмічній мові.

Полемічна література – різновид української літератури XVI – XVII ст., головною метою якої було відстоювання православної віри.

Поліфонія (грец. *poly* – багато, багато що, *phonia* – звук, голос) – вид багатоголосся, заснованого на сполученні самостійних мелодій.

Постмодернізм (лат. *past* – після, франц. *moderne* – модернізм – повільний, сучасний) – 1) широке коло явищ культури останньої чверті XX ст., яким характерна відсутність світоглядної і стилісової домінанти, звернення до традицій, використання надбань різних спрямувань і стилів, гра з текстами тощо.

Примітивізм (лат. *primitivus* – перший, ранній) – мистецтво, яке базується на наслідуванні первісного мистецтва, а також зразків народного мистецтва та дитячої творчості.

Проза (лат. *prosa* (*oratio*) – цілеспрямована мова) – вид літератури, побудований на неримованій мові.

Реалізм (лат. *realis* – суттєвий, дійсний) – напрям у мистецтві, який правдиво, об'єктивно й повно відображає дійсність.

Рельєф (франц. *relief*, лат. *relevo* – піднімаю) – вид скульптури, в якому зображення опукле (або заглиблене) щодо площини.

Реформація – (від лат. *reformation* – перетворення, виправлення) – релігійний та соціально-політичний рух в Європі XVI – XVII ст., пов'язаний з боротьбою за оновлення католицької церкви через повернення до ранньохристиянських ідей. Результатом Р. є розкол католицької церкви й виникнення протестантських церков (лютеранська, кальвіністська, англіканська) і сект (анабаптизм, антитринітаризм та ін.).

Ритуал (лат. *ritualis* – обрядовий) – 1) сукупність і встановлений порядок обрядових дій; 2) форма складної символічної поведінки, впорядкована форма дій.

Рококо (франц. *rocaille* – раковина) – 1) художня течія в мистецтві Європи XVIII ст., яка вирізняється домінуванням образів гри та розваги, тяжінням до асиметричності, деталізації, декоративності, вишуканості форм, елітарності.

Романський стиль (франц. *roman*, лат. *romanus* – римський) – стиль західноєвропейського середньовіччя (XI – XII ст.), в

якому переважала орієнтація на римські начала, монументальність, суворість. Найбільш яскраво виявився в замкових і монастирських комплексах.

Романтизм (франц. *romantisme*) – 1) художній напрям у мистецтві XIX ст., визначальними рисами якого є: інтерес до історичного минулого народів, уведення фольклору у професійну художню творчість, протиставлення ідеалу і дійсності, втеча від реальності в ідеалізований минулий або фантастичний світ, конфлікт людини та соціуму, добра і зла, абсолютизація особистості, відмова від суворої нормативності.

Сакральний (лат. *sacer* – священний) – священний.

Самодетермінованість (самообумовленість) – відсутність попереднього досвіду, знаходження потенцій розвитку культури в самій собі; одна з рис первісної культури.

Секуляризація (пізньолат. *saecularia* – мирський, світський) – процес надання культурі світського характеру.

Сентименталізм (франц. *sentiment* – почуття) – художня течія у мистецтві другої половини XVIII ст., домінантою якої є оспівування людських почуттів.

Символізм (франц. *symbolisme*, грец. *symbolon* – знак, символ) – художній напрям, який ґрунтується на інтуїтивному розумінні світу та його відтворенні через систему символів.

Симфонічна музика – інструментальна музика для симфонічного оркестру.

Синкретизм (грец. *synkretismos* – об'єднання) – злитність, нерозчленованість, що характеризує стан первісної культури.

Складень – ікона, яка складається з двох (диптих), трьох (триптих) або декількох (поліптих) частин.

Скульптура (лат. *sculptura, sculpo* – висікаю, вирізую) – вид образотворчого мистецтва, який утілює світ у пластичних художніх образах, об'ємних зображеннях.

Смальта (нім. *smalte*, італ. *smalto* – емаль) – кольорове напівпрозоре скло, що застосовується для виготовлення мозаїк.

Соборність – відчуття єдності спільноти.

Соціалістичний реалізм – художній метод мистецтва СРСР, який базується на принципах класовості, партійності і на-

родності та спрямований на художнє втілення комуністичної ідеології.

Спадкоємність – зв'язок між явищами у природі, суспільстві й культурі в процесі їх розвитку.

Станкове мистецтво – твори мистецтва, створені на спеціальному верстаті.

Сюрреалізм (франц. *surrealism* – надреалізм) – художній напрям 20-х рр. ХХ ст., в якому сфера підсвідомості є єдиною можливою реальністю для художника.

Театр (грец. *theatron* – місце для видовищ, видовище) – вид синтетичного мистецтва, у якому образне відображення дійсності втілюється через акторську гру і режисерський задум.

Телебачення (грец. *tele* – вдалину) – синтетичний вид мистецтва, який вирізняється періодичністю зв'язку з аудиторією, камерністю середовища сприймання, інформативністю, мобільністю та масовістю.

Теоцентризм – світоглядна настанова доби середньовіччя, в якій Бог є центром світу.

Тотемізм (англ. *totem* – із мови індіців, що означає “його рід”) – віра у кровну спорідненість родової групи з твариною, рослиною, предметом або явищем природи.

Трагедія (грец. *tragodia* – пісня козлів) – драматичний жанр, в основі якого напружена боротьба, особиста або суспільна катастрофа, нерозв'язна колізія, що зазвичай закінчується загибеллю героя;

Традиція (лат. *traditio* – передача) – збереження і передача елементів культури від покоління до покоління.

Фаталізм (лат. *fatalis* – роковий, *fatum* – рок, доля) – віра у невідворотність долі.

Фетишизм (португ. *feitico* – чародійство, амулет) – віра у надприродні властивості окремих неживих предметів.

Фреска (італ. *fresco* – свіжий) – живопис на свіжій вологій штукатурці.

Футуризм (лат. *futurum* – майбутнє) – художній авангардистський напрям у європейському мистецтві 10-20-х рр. ХХ ст., головними рисами якого є культ техніки, урбанізація, динамізм, телеграфний стиль у мистецтві, дисгармонійність тощо.

Хореографія (грец. *choriea*, танок + ... графія) – вид мистецтва, в якому художні образи створюються за допомогою танцювальних рухів і пластики.

Хрестово-купольний храм – тип християнського храму, який у плані виглядає як хрест і увінчується куполом (банею).

Церковнослов'янська (давньослов'янська) мова – книжна мова церковного вжитку.

Шкільна драма – драматичний жанр, оснований на релігійній, історичній і міфологічній тематиці.

З М І С Т

1.	Вступ.....	3
2.	Загальний розрахунок годин лекцій, семінарських занять, самостійної роботи	4
3.	Програма навчальної дисципліни “Історія української культури”	6
4.	Плани семінарських занять.....	14
5.	Поточний (модульний) та підсумковий контроль знань студентів.....	21
6.	Індивідуальна робота студентів.....	24
7.	Оцінки успішності студентів.....	25
8.	Програмні питання з навчальної дисципліни “Історія української культури”	27
9.	Список рекомендованої літератури.....	30
10.	Словник основних термінів.....	32

Навчальне видання

*Навчально-методичний
посібник*

*для самостійної роботи
та семінарських занять
з навчальної дисципліни
“Історія української культури”*

Укладачі: АНУЧИНА Любов Василівна,
ПАСМОР Надія Петрівна,
САВЧЕНКО Ганна Сергіївна,
СЕРДЮК Олександр Віталійович,
СТАСЕВСЬКА Оксана Анатоліївна,
УМАНЕЦЬ Ольга Віталіївна.

Відповідальний за випуск В.О. Лозовой

Редактор *Л.В. Русанова*
Комп'ютерна верстка *А.В. Яно*

Підписано до друку 15.09.2010. Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Умови, друк. арк. 2,6. Об'єм літ.-вид. арк. 1,6.
Вид. № 536. Тираж 1000 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 559 від 09.08.2001 р.

Надруковано в друкарні СПДФО Білетченко
тел. 8(057) 758-35-98